

Zlatko MATIJEVIĆ, **Ljudi, stranke, događaji. Prizori iz hrvatske političke povijesti**, Golden-marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2019., 333 str.

Iznimno kompleksna povijest hrvatskog naroda u prvoj polovici 20. stoljeća predstavljena je u ovoj knjizi Zlatka Matijevića kroz četiri poglavlja koja se tematski dotiču osoba, događaja i problema koji su obilježili jednim dijelom to razdoblje. Autor je u knjizi objavio doradene i upotpunjene svoje ranije radove koje je podijelio u četiri tematska poglavlja od kojih svako sadrži jedan ili više radova u kojima se obrađuje određeni segment hrvatske povijesti u razdoblju velikih prijeloma koji su sudbonosno određivali povijest Hrvata kroz cijelo 20. stoljeće. Svaki od tih radova unutar svojih poglavlja upotpunjuje još nedovršeni povijesni »mozaik« tih kompleksnih stvarnosti koje su osim promjene država i režima donosile sa sobom dubinske promjene na političkom, društvenom, nacionalnom, etničkom, religijskom i kulturnom planu. Nestanci i nastanci država, urušavanja stoljetnih sustava vrijednosti i struktura vlasti, političkih i društvenih odnosa, prodor totalitarnih ideologija i otvoreno sustavno ugrožavanje identiteta hrvatskog naroda samo su dio tektonskih promjena koje su obilježile hrvatsku povijest u prvoj polovici 20. stoljeća, obuhvaćenu dvjema državnim tvorevinama Austro-Ugarskom Monarhijom, Kraljevinom SHS/Jugoslavijom, a kasnije Nezavisnom Državom Hrvatskom i socijalističkom Jugoslavijom.

»Predgovor« (9–12), koji autoru služi kao uvod u knjigu, donosi njegov osvrt na poticaj za objavljivanje ove knjige, odnosno izbor radova koje je ovdje objavio doradene i upotpunjene novim podatcima s posebnim prilogom uz svaki rad te zašto je knjigu podijelio na četiri poglavlja. Nakon toga slijedi prvo poglavlje »Doktor Faustus« (15–68), gdje je u članku »Izidor Kršnjavi i Starčevićeva stranka prava (1906. – 1911.)« (17–30) ocrtao djelovanje Ise Kršnjavog i njegov politički preokret kada je napustio mađaronsku Narodnu stranku i pridružio se frankovačkoj Starčevićevoj hrvatskoj stranci prava u nastojanju da ostvari svoje političke ideje te kroz djelovanje stranke prikazuje političke pretenzije Kršnjavoga i opće političke odnose u Banskoj Hrvatskoj početkom 20. stoljeća. Članak je popraćen prilogom »Starčevićeva hrvatska stranka prava« (31–68), odnosno programom stranke u šest opširnih točaka.

»Most za Istok« (69–138) poglavlje je u kojemu su obrađene dvije teme. Obje teme odnose se na prijelomno razdoblje kraja Prvoga svjetskog rata i promišljanja o hrvatskom položaju nakon njega i u vremenu stvaranja nove državne zajednice nakon sloma Monarhije. »Tajna diplomatska aktivnost o. Jozе Miloševićа. Riječka spomenica (1915.)« tekst je posvećen djelovanju franjevca konventualca o. Jozе Miloševićа, koji je kao predstavnik Hrvatskog katoličkog pokreta pokušavao uz pomoć pape Benedikta XV. osigurati povoljan položaj za hrvatske zemlje nakon završetka rata. Vodeća ideja te grupe bila je da Hrvati katolici budu most prema vjerskom jedinstvu s pravoslavnima na jugoistoku Europe. Kao prilog uz ovaj tekst donesena je »Riječka spomenica« (83–94) iz 1915. godine, koju je sastavila spomenuta grupa unutar HKP-a. U raspravi »Guske u magli. Djelovanje članova Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu (listopad 1918. – siječanj 1919.)« (95–122) autor piše o kompleksnoj situaciji nakon sloma Monarhije i listopadu 1918. godine, kada su hrvatski, slovenski i srpski političari iz južnoslavenskih zemalja Austro-Ugarske stvorili provizornu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba s ciljem konačnog ujedinjenja s kraljevinama Srbijom i Crnom Gorom. Sam naslov teksta upućuje na poznatu izreku

Stjepana Radića kojom je opisao konfuzno stanje i naglo, bezodvlačno ujedinjenje koje je provedeno u prosincu 1918. godine. Matijević precizno analizira odnose i cijelu situaciju, ukazujući na koji način je provedeno ujedinjenje 1918. godine i stanje neposredno nakon njega, do siječnja 1919. godine. Uz tekst je dodan prilog, odnosno članak Dragutina pl. Hrvoja (1875. – 1941.), odvjetnika i političara, »Dr. Ante Pavelić. Podpredsjednik »Narodnog vijeća« (123–137) objavljen u časopisu »Pravaš« 1923. godine.

Sljedeće, treće poglavlje, »Klerikalna politika« (141–236) posvećeno je djelovanju katoličkih političara u poslijeratnom razdoblju. Prvi rad, »Hrvatska pučka stranka i seljaštvo (1919. – 1920.)« (141–152) bavi se odnosom, preciznije djelovanjem Hrvatske pučke stranke, kao integralnog političkog dijela Hrvatskog katoličkog pokreta, prema najbrojnijoj skupini hrvatskog društva, prema seljaštvu u razdoblju nakon osnivanja Kraljevine/Kraljevstva SHS, a prije donošenja Vidovdanskog ustava 1921. godine. Kao prilog radu pridružen je tekst iz programske knjižice HPS-a »Koja je stranka najbolja« (153–159). Nakon toga slijedi tekst »Složni Hrvati, seljaci i radnici na ožujskim parlamentarnim izborima u Kraljevini SHS 1923. godine. Nastanak, djelovanje i nestanak« (161–177). Tu autor piše o organiziranju katolika predvođenih polutajnom seniorskom organizacijom s ciljem djelovanja na političkoj sceni Bosne i Hercegovine kako bi katolici osvojili što više mandata na tom prostoru za predstavništvo u Narodnoj skupštini. Neuspjeh tog političkog pokušaja otvorio je prostor Radiću i njegovoj stranci koja je preuzela glasove bosanskohercegovačkih Hrvata. Tekst je popraćen proglasom Izbornog odbora »Složnih Hrvata, seljaka i radnika« iz 1923. godine pod nazivom »Hrvati! Seljaci i radnici« (179–184). Posljednja rasprava, »Viribus Unitis« Hrvatska politička emigracija pod katoličkim skalpelom Žarka Vlahe« (185–206), bavi se pokušajem hercegovačkog seniora Žarka Vlahe, koji je u političkom izbjeglištvu nakon završetka Drugoga svjetskog rata najodlučnije zagovarao okupljanje svih hrvatskih političkih snaga oko Vladka Mačeka, predsjednika HSS-a. Sama inicijativa i pogled Žarka Vlahe bili su neobični jer je upravo H(R)SS bio glavni politički i ideološki protivnik HPS-a i političkih ideja HKP-a u parlamentarnom razdoblju jugoslavenske države od 1919. do 1929. godine. Njegov programski tekst »Viribus Unitis« Udruženim snagama k zajedničkom cilju« (207–236) objavljen 1950. godine u Buenos Airesu pridodan je članku kao poseban prilog.

Posljednje poglavlje knjige »Heretici« (237–280) sadrži dva teksta iz hrvatske crkvene, odnosno crkveno-političke povijesti. Prvi naslov »Nekoliko primjera nacionalnog i političkog prisvajanja Crkve bosanske u srpskoj i bošnjačkoj historiografiji (i publicistici) 19. i 20. stoljeća. Od Petranovića do interneta« (239–249), kritički je osvrt na način na koji se govori o Crkvi bosanskoj i njezinoj povijesti, odnosno samom fenomenu, u povijesnim interpretacijama srpskih i bošnjačkih povjesničara i publicista od početka bavljenja tim fenomenom u posljednjih stotinu i pedeset godina. Matijević tu analizira nekritički i povijesno neutemeljen pristup toj povijesnoj stvarnosti zasnovan na nacionalno-ideološkim potrebama dvaju historiografija koje na takav način sustavno zloporabljaju i iskrivljuju povijesne činjenice te davno iščezle vjerske sljedbe. U analizi tekstova autor pokazuje iste državnopolitičke i ideološke ciljeve iako s različitim polazištima. Tekst potkrepljuje prilogom ing. Mustafe Čelića Gazanfera (1893. – 1940.), novinara i publicista, iz 1927. godine, koji je izašao u listu »Novosti« pod naslovom

»Je li postojao bogumilski pokret u Bosni?« (251–258). Novi prilog vezan je u početke reformnog pokreta u Hrvatskoj, odnosno uz smjer koji je potaknuo kapucin o. Jeronim Tomac. U historiografskoj raspravi »Riječki kapucin o. Jeronim Tomac i njegovi neuspjeli pokušaji reforme Katoličke crkve (1918. – 1920.)« (259–267) prikazuje jedan nesvakidašnji i manje poznati pokušaj riječkog kapucina o. Jeronima (Dragutina) Tomca da uz papinu pomoć provede reformu Katoličke crkve. Neuspjeh tog, već u startu nemogućeg pothvata, doveo je do Tomčevog napuštanja Crkve da bi kasnije postao jedan od utemeljitelja i viđenijih članova Hrvatske starokatoličke crkve. Taj tekst popraćen je prilogom, odnosno osobnim svjedočanstvo Dragutina (Jeronima) Tomca, koji je tiskan u časopisu »Nova Evropa« 1923. godine pod naslovom »Jedan pokušaj reforme u Katoličkoj crkvi« (269–280).

Iz prikazanih tema vidljivo je kako Matijević obrađuje različite vidove hrvatske političke povijesti iz prve polovice 20. stoljeća. U probranim historiografskim temama povezanim u jednu cjelinu daje analitički uvid u problematiku hrvatskoga nacionalnog bića i vjerskog života ukazujući na dublje uzroke i manje poznatu pozadinu određenih povijesnih događanja. Kompleksnost tematike dobiva na vrijednosti preciznim i analitičkim pristupom koji daje inovativnost slabo obrađivanim temama iz hrvatske nedavne prošlosti. Iznosi se i osvjetljava povijesna istina utemeljena na izvorima s ciljem razbijanja uvriježenih mitova i ideološki postavljenih predrasuda, koje još često obilježavaju pristup istraživanju tog kratkog, ali iznimno kompleksnog razdoblja hrvatske povijesti, ispunjenog povijesnim prevratima i ideološkim sukobima, ali i nekritičkim pristupom različitih južnoslavenskih historiografija.

Daniel Patafta